

Särskilt yttrande

Särskilt yttrande av Christina Wejshammar Sveriges riksbank

Förslaget till ny riksbankslag innebär ett förtydligat och förändrat mandat för Riksbanken rörande kontanthanteringen. Kommittén har förtjänstfullt gått igenom kontanthanteringskedjan och dess utmaningar.

Kommittén föreslår att Riksbanken ska följa utvecklingen av kontanthanteringen och rapportera om detta till Riksdagen. Det är bra. Kommittén lämnar även förslag till ett depåansvar för Riksbanken, om hur man ska åstadkomma lägre priser för kontanttjänster och om den legala innebörden av funktionen lagligt betalningsmedel. Där har jag några synpunkter.

Jag har även en synpunkt på tidpunkten för ikraftträdande för lagstiftning om Riksbankens ansvar för krisberedskap.

- *Kontantdepåer – det är inte ändamålsenligt att lagstifta om antalet kontantdepåer och var dessa ska vara placerade.*
- *Lägre priser för kontanttjänster – det är inte ändamålsenligt med en ordning med ersättning från Riksbanken till bankerna som bankerna sedan ska slussa vidare till handeln. Riksbanken bör dessutom inte åläggas en sådant uppgift utan stöd i lag.*
- *Lagligt betalningsmedel – begreppet behöver stärkas ytterligare även under normala förhållanden och tvingande krav ställas på åtminstone vissa näringsidkare.*
- *Krisberedskap – lagförslaget bör träda i kraft redan 1 juli 2021 för att nödvändiga åtgärder för totalförsvaret i finansiell sektor ska kunna vidtas så snart som möjligt.*

Kontantdepåer

Det är rimligt att Riksbanken får ett tydligt ansvar för att det finns kontantdepåer i landet och att det finns flexibilitet för hur Riksbanken kan utföra uppgiften. Det är emellertid inte ändamålsenligt att lagstadga om antalet depåer och var dessa ska vara placerade. Förslaget motverkar den flexibilitet som behövs för att Riksbanken ska kunna verka för att kontanthantering är så effektiv som möjligt inom ramen för Riksbankens uppdrag att bidra till kontanternas tillgänglighet i hela landet.

Lägre priser för kontantjänster

Enligt kommittén ska staten, genom Riksbanken, stödja kontantkedjan genom att verka för en prissättning i grossistledet som leder till lägre kostnader för bl.a. handeln. Syftet uppges vara att understödja kontanthantering i dess helhet genom att minska handelns kostnader och därmed bidra till att färre handlare väljer att bli kontantfria. Enligt betänkandet bör Riksbanken även bevaka att eventuella sänkningar av priserna i grossistledet för inlämning och uthämtning av kontanter i så hög utsträckning som möjligt förs vidare i detaljistledet till slutanvändarna så att handlare och mindre banker med kontanthantering möter lägre priser för kontanter. Utredningen har inte närmare analyserat hur och vilka verktyg Riksbanken behöver för att kunna påverka andra aktörer i kontanthanteringskedjan på ett sådant sett att det leder till lägre priser för slutkunderna.

Det är mot bakgrund härav svårt att förstå hur Riksbanken – genom ersättning till bankerna som ska leda till sänkningar av priserna i grossistledet för inlämning och uthämtning av kontanter – ska kunna säkerställa att dessa sänkningar förs vidare i detaljistledet till slutanvändare så att handlare och mindre banker möter lägre priser för kontanthantering. Ett sådant förslag riskerar i stället att enbart gynna större banker och andra kreditinstitut.

Därutöver ges Riksbanken inga verktyg att påverka och följa upp prissättningen mot slutkunderna samt att sanktionera de institut som inte för vidare kostnadssänkningarna i motsvarande mån till slutanvändarna.

Jag noterar dock att det inte finns något lagförslag i denna del, enbart förarbetsuttalande. Enligt min uppfattning är det inte lämpligt att Riksbanken åläggs ett sådant ansvar endast genom förarbetsuttalanden.

Begreppet lagligt betalningsmedel behöver stärkas ytterligare

Det är positivt att begreppet lagligt betalningsmedel stärks och att skyldigheten att ta emot kontanter blir tvingande vid höjd beredskap. Därtill finns ett uttalande om att offentlig sektor bör acceptera kontanter även i fredstider. Begreppet lagligt betalningsmedel hade dock även behövt stärkas i förhållande till dagens situation i fredstid. En anledning är att det finns grupper i samhället som lever i finansiellt och/eller digitalt utanförskap och som därför inte enbart är beroende av att kunna ta ut kontanter, utan även av att kunna betala med dem. En annan anledning är att det är svårt att få kontanter att fungera på det sätt som det är tänkt vid höjd beredskap och krig, om kontanter inte används i viss utsträckning även i fredstid. Det är därför rimligt att näringsidkare som säljer livsnödvändiga varor och tjänster till enskilda ska vara skyldiga att acceptera lagliga betalningsmedel även vid normala förhållanden.

Betalningsmedel är ett ekosystem. Det innebär att det måste finnas både tillgång till och avsättning för ett betalningsmedel för att det ska fungera. Med utredningens förslag fortsätter asymmetrin i att det endast finns lagligt stöd för tillgångssidan, inte avsättningssidan. Mot bakgrund härav hade det varit lämpligt att, liksom i Danmark och Norge, kräva att näringsidkare ska vara skyldiga att ta emot kontanter av konsumenter. Som ovan nämns bör detta gälla i vart fall sådana näringsidkare som tillhandahåller livsnödvändiga varor och tjänster till konsumenter.

Krisberedskap

Riksbanken ska enligt förslaget fortsätta att ansvara för planeringen inför fredstida kriser och höjd beredskap såvitt gäller sin egen verksamhet. Det är bra att lagstiftningen preciserar detta

ansvar, det möjliggör bland annat för Riksbanken att krigsplacera egen personal.

Riksbanken får även ett planerings- och kontrollansvar för vissa företag som är av särskild betydelse för genomförandet av betalningar. Det innebär att Riksbanken kommer att ställa krav på åtgärder och förberedelser hos de företag som har en roll för Sveriges totalförsvaret.

Kommittén föreslår att lagstiftningen om krisberedskap börjar gälla 1 januari 2023. Det är väl sent. Det innebär t.ex. att Riksbanken inte kan krigsplacera personal innan dess. Det innebär även att Riksbanken inte kan utfärda föreskrifter eller ställa krav på att berörda företag vidtar åtgärder för krisberedskap och totalförsvaret innan dess. Då vissa av dessa åtgärder dessutom kan ta flera år att införa dröjer det ytterligare tid innan de är på plats. Jag är mycket tveksam till att det är lämpligt att det tar så lång tid. Denna del av lagstiftningen bör därför träda i kraft senast 1 juli 2021.